

DE LANDBOUW IN OUDE DIEP

Onderzoek voor de Landbouwvisie

Januari 1997

SIGN. **LS-467**
EX. NO. **C**
MLV:

Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO)
Afdeling Structuuronderzoek

INHOUD

	Blz.
1. INLEIDING	5
1.1 Achtergrond en doel	5
1.2 Aanpak en opzet	5
2. DE LANDBOUW IN OUDE DIEP	7
2.1 Ontwikkelingen 1990-1995	7
2.2 Algemeen	7
2.3 Bedrijfstypen	8
2.4 Samenstelling productie	8
2.5 Grondgebruik	8
2.6 Intensiteit grondgebruik	9
2.7 Bedrijfsomvang	9
2.8 Leeftijd en opvolging	11
2.9 Verkaveling	12
2.10 Mestproductie	12
2.11 Melkveehouderijbedrijven	13
2.12 Akkerbouwbedrijven	14
3. SLOTBESCHOUWING	15
3.1 Inleiding	15
3.2 Alle bedrijven	15
3.3 Melkveehouderijbedrijven	16
3.4 Akkerbouwbedrijven	17
BIJLAGEN	19
1. Nederlandse grootte-eenheid	20
2. Kengetallen deelgebieden	21

1. INLEIDING

1.1 Achtergrond en doel

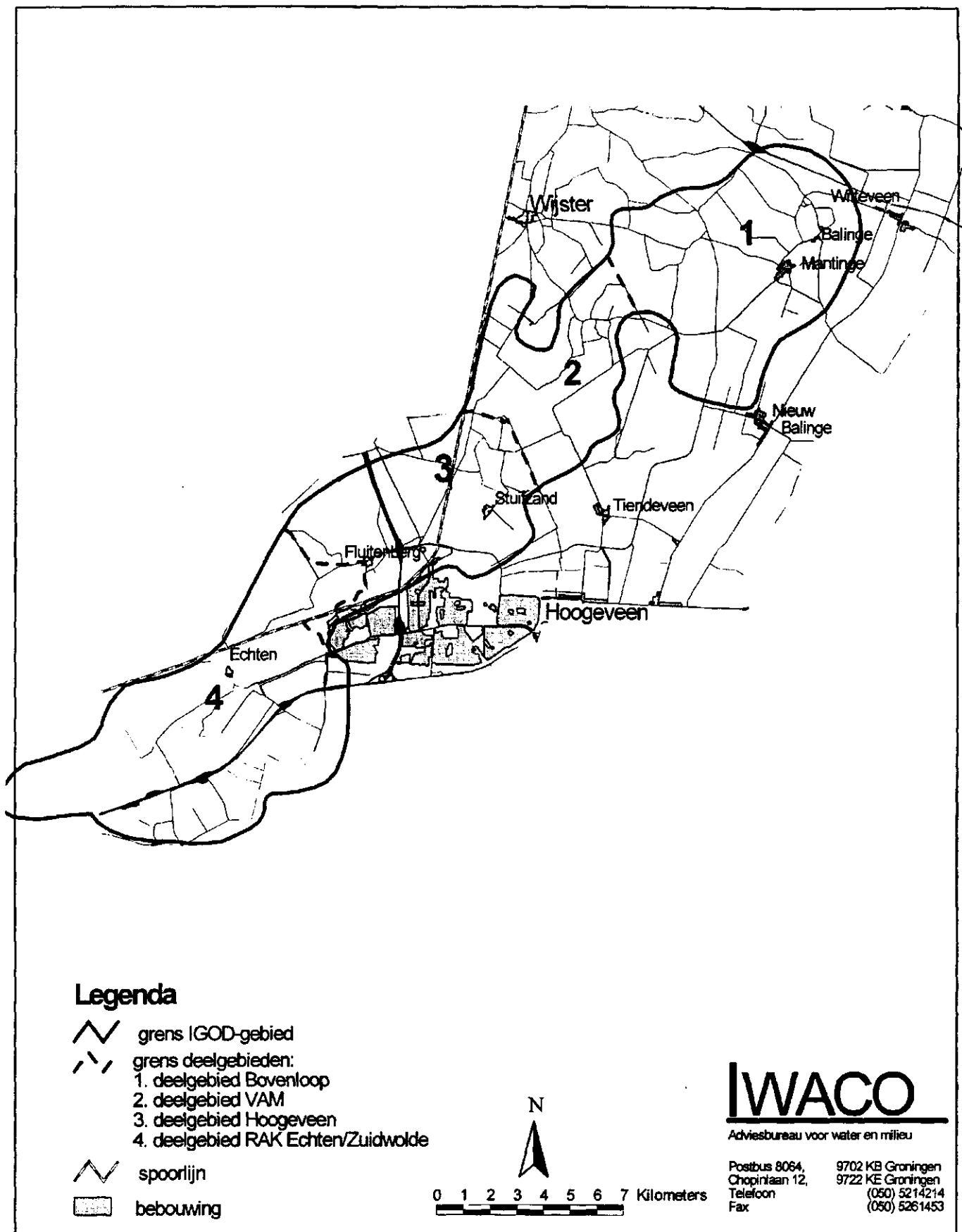
In Drenthe is begin 1996 het project Oude Diep (IGOD: integrale gebiedsontwikkeling beekdal Oude Diep) van start gegaan. Het project heeft betrekking op het beekdal van het Oude Diep en moet in 1997 resulteren in concrete uitvoeringsplannen voor de ontwikkeling van het beekdal. Die plannen moeten tot stand komen in nauw overleg met bewoners en organisaties uit het gebied. Dat is de kern van het project dat op initiatief van de provincie Drenthe van start is gegaan. Door de projectgroep Oude Diep zijn verschillende werkgroepen ingesteld. De werkgroep "Landbouw" is verantwoordelijk voor het opstellen van de gebiedsvisie landbouw. Hiervoor heeft de werkgroep IWACO ingeschakeld. Het onderdeel "structuuranalyse van de landbouw" heeft IWACO uitbesteed aan het Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO).

1.2 Aanpak en opzet

De beschrijving van de landbouw in Oude Diep bestaat uit twee delen. In het eerste deel (paragraaf 2.1) worden in het kort de ontwikkelingen geschetst tussen 1990 en 1995. Omdat er geen gegevens van Oude Diep voor 1990 beschikbaar zijn, is de beschrijving gebaseerd op de twee gemeenten waarin Oude Diep grotendeels valt, te weten Beilen en Westerbork. Het tweede deel (paragraaf 2.2 en verder) bevat een beschrijving van de huidige situatie in de landbouw in Oude Diep. Daarvoor is zoveel mogelijk gebruikgemaakt van gegevens uit de Landbouwtelling van 1995. Omdat er geen gegevens beschikbaar zijn over opvolging en verkaveling in 1995, is voor die gegevens gebruikgemaakt van de Landbouwtelling van 1993.

Uit de beleids- en de structuuranalyse en uit gesprekken met de agrariërs in de streek, blijkt dat er tussen delen van Oude Diep grote verschillen bestaan. De verschillen bestaan zowel in de landbouwstructuur als in de plannen vanuit andere sectoren. Het gebied is daarom onderverdeeld in vier deelgebieden (zie figuur 1.1): het deelgebied "Bovenloop" ligt ten oosten van het Linthorst-Homankanaal. In dit gebied komt veel akkerbouw voor. In het deelgebied "VAM" hebben de agrariërs te maken met de specifieke problemen van de begrenzing van de VAM. Het deelgebied "Hoogeveen" is een kleinschalig gebied met de melkveehouderij als belangrijkste productierichting. De uitbreiding van Hoogeveen in de richting van het beekdal is in dit gebied een belangrijk thema. In het deelgebied "RAK Echten/Zuidwolde" (kortweg "RAK") is de melkveehouderij veruit de grootste productierichting. In dit gebied zijn twee ruilverkavelingen met administratief karakter (RAK) in voorbereiding.

De indeling in bedrijfstypen en de bedrijfsomvang zijn gebaseerd op de Nederlandse grootte-eenheden (nge). In bijlage 1 is hierop een toelichting gegeven. In bijlage 2 zijn verschillende kengetallen van de deelgebieden, van Drenthe, en van Nederland opgenomen.

Figuur 1.1 Begrenzing van het project Oude Diep (IGOD)

2. DE LANDBOUW IN OUDE DIEP

2.1 Ontwikkelingen 1990-1995

Omdat er geen gegevens van Oude Diep voor 1990 beschikbaar zijn, is de beschrijving gebaseerd op de twee gemeenten waarin Oude Diep grotendeels valt, te weten Beilen en Westerbork. Het totaal aantal bedrijven in de gemeenten Beilen en Westerbork is tussen 1990 en 1995 gedaald met 11%. Vooral het aantal melkveehouderij-, akkerbouw- en intensieve-veehouderijbedrijven is sterk afgenomen (elk met ongeveer een vijfde). De daling van het aantal melkveehouderijbedrijven heeft voor deel te maken met de overgang naar een ander bedrijfstype. Dit vindt plaats als een melkveehouder besluit het melkvee af te stoten, en de rest van het bedrijf nog aan te houden. Het aantal overige graasdierbedrijven is mede hierdoor in de afgelopen vijf jaar toegenomen.

In economisch opzicht is de rundveehouderij (melkvee en overige graasdieren) de belangrijkste sector in de twee gemeenten. Het aandeel - op basis van nge - van deze sector is gestegen van 53% tot 57%. Het aandeel van de akkerbouw is gedaald van 32% tot 27%. De aandelen van de intensieve-veehouderij en de tuinbouw zijn vrijwel niet gewijzigd en bedragen in 1995 respectievelijk 11% en 5%.

De oppervlakte cultuurgrond is in beide gemeenten samen tussen 1990 en 1995 met 2,6% gedaald. Het grondgebruik is deze vijf jaar vrijwel gelijk gebleven. In 1995 werd 55% van het areaal cultuurgrond ingenomen door grasland en voedergewassen, en 43% werd gebruikt als bouwland. Ook het bouwplan is in de afgelopen vijf jaar niet veel veranderd. De enige verandering is een toename van het graanareaal ten koste van het areaal peulvruchten. De teelt van fabrieksaardappelen is met een aandeel van 40% in het bouwplan veruit het belangrijkste.

2.2 Algemeen

In 1995 lagen in Oude Diep circa 230 land- en tuinbouwbedrijven (tabel 2.1). Deze bedrijven hebben ruim 6.000 ha cultuurgrond in gebruik en bieden omgerekend aan ruim 400 personen een fulltime baan. In oppervlakte en productieomvang (uitgedrukt in nge) zijn de deelgebieden Bovenloop en RAK (Echten/Zuidwolde) het grootst. Ongeveer twee derde van het areaal cultuurgrond in Oude Diep ligt in deze twee deelgebieden. Het deelgebied VAM is met een aandeel van ruim een tiende in het areaal cultuurgrond het kleinst. In het deelgebied Hoogeveen liggen in vergelijking met het areaal cultuurgrond veel bedrijven: ruim een kwart van de bedrijven en een vijfde van het areaal cultuurgrond. Anders gezegd: de gemiddelde oppervlakte van de bedrijven in dit gebied is klein. Voor het deelgebied Bovenloop geldt het omgekeerde.

Tabel 2.1 Overzicht enkele kengetallen van de landbouw in Oude Diep in 1995 naar deelgebied

Kengetal	Bovenloop	VAM	Hoogeveen	RAK	Totaal
Aantal bedrijven	61	25	63	83	232
Ha cultuurgrond	2.287	780	1.192	1.925	6.184
Arbeidsvolume a)	109	35	126	138	407

a) Arbeidsvolume is uitgedrukt in arbeidsjaareenheden (aje's). Een arbeidsjaareenheid komt overeen met de arbeid van een persoon gedurende een jaar.

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

2.3 Bedrijfstypen

Ruim de helft van de bedrijven in Oude Diep bestaat uit melkveehouderijbedrijven en een vijfde uit overige graasdierbedrijven (tabel 2.2). Het type overige graasdierbedrijven bestaat voor een deel uit voormalige melkveehouders die, als eerste stap naar bedrijfsbeëindiging, het melkvee afgestoten hebben. De aandelen van de overige onderscheiden bedrijfstypen schommelen rond de 10%. Het grootste deel (circa 70 %) van de overige bedrijven bestaat uit gemengde bedrijven; de rest behoort tot de gespecialiseerde tuinbouwbedrijven.

Tabel 2.2 Procentuele verdeling van de bedrijven in Oude Diep in 1995 naar deelgebied en bedrijfstype

Kengetal	Bovenloop	VAM	Hoogeveen	RAK	Totaal
Melkveehouderij	48	36	49	64	53
Akkerbouw	26	24	3	5	12
Intensieve-veehouderij	7	8	8	7	7
Overige graasdier	8	12	30	20	19
Overige	11	20	10	4	9
Totaal	100	100	100	100	100

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

De deelgebieden Bovenloop en VAM tellen relatief veel akkerbouw- en weinig overige graasdierbedrijven. In Hoogeveen komen veel overige graasdierbedrijven voor, en in het deelgebied RAK (Echten/Zuidwolde) zijn de melkveehouderijbedrijven veruit in de meerderheid.

2.4 Samenstelling productie

De rundveehouderij (in hoofdzaak melkveehouderij) is met een aandeel van 71% in de totale productieomvang veruit de belangrijkste tak in Oude Diep (tabel 2.3). De akkerbouw is goed voor 16% van de productieomvang. De resterende 13% komt voor rekening van de intensieve-veehouderij (8%) en de tuinbouw (5%).

De deelgebieden Hoogeveen en RAK zijn het sterkst gericht op de veehouderij. In de twee andere deelgebieden is naast de veehouderij, de akkerbouw van betekenis.

Tabel 2.3 Procentuele verdeling van de productieomvang (op basis van nge) in Oude Diep in 1995 naar deelgebied en productierichting

Productierichting	Bovenloop	VAM	Hoogeveen	RAK	Totaal
Rundveehouderij	57	61	76	86	71
Akkerbouw	33	27	3	4	16
Overig	10	12	21	10	13
Totaal	100	100	100	100	100

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

2.5 Grondgebruik

Het grootste deel van het areaal cultuurgrond in Oude Diep is in gebruik voor de veehouderij: 56% van het areaal bestaat uit grasland en 16% wordt gebruikt voor voeder-

gewassen. Het bouwland beslaat ruim een kwart van het areaal (tabel 2.4). Het bouwplan bestaat voor 40% uit fabrieksaardappelen, voor ruim een vijfde uit consumptie- en pootaardappelen, voor bijna een vijfde uit granen en eveneens voor bijna een vijfde uit suikerbieten.

In de deelgebieden Hoogeveen en RAK bestaat vrijwel het volledige areaal cultuurgrond uit grasland en voedergewassen. In de deelgebieden Bovenloop en VAM is respectievelijk 51% en 43% van het areaal cultuurgrond in gebruik als bouwland. Van de totale oppervlakte bouwland in Oude Diep ligt twee derde in het deelgebied Bovenloop.

Tabel 2.4 Procentuele verdeling areaal cultuurgrond in Oude Diep in 1995 naar deelgebied en grondgebruik

Grondgebruik	Bovenloop	VAM	Hoogeveen	RAK	Totaal
Grasland	36	35	77	76	56
Voedergewassen	13	20	17	17	16
Bouwland	51	43	6	7	27
Tuinland	0	2	0	0	1
Totaal	100	100	100	100	100

Bron: CBS-Landbouwelling, bewerking LEI-DLO.

De bedrijven in Oude Diep hebben 63% van de oppervlakte cultuurgrond in eigendom (in Drenthe is dat 67% en in heel Nederland 66%). Het aandeel eigendom is het hoogst in de deelgebieden Bovenloop en VAM (respectievelijk 71% en 66%) en het laagst in Hoogeveen en RAK (respectievelijk 58% en 54%).

2.6 Intensiteit grondgebruik

Als een soort resultante van de twee vorige paragrafen wordt in deze paragraaf ingegaan op de intensiteit van het grondgebruik. De intensiteit van de verschillende landbouwsectoren kan worden vergeleken met behulp van het aantal nge per ha. Dit kengetal is een indicatie voor de (economische) productiecapaciteit per ha.

Voor het hele gebied Oude Diep bedraagt het aantal nge per ha 2,5. In het deelgebied Bovenloop is het 2,3, in VAM 2,4, in Hoogeveen 3,0 en in RAK 2,6. Het verschil in intensiteit hangt samen met de productiesamenstelling: de melkveehouderij is intensiever dan de akkerbouw. In de deelgebieden Hoogeveen en RAK ligt meer dan in de twee andere deelgebieden de nadruk op melkveehouderij, en akkerbouw komt in Hoogeveen en RAK vrijwel niet voor.

2.7 Bedrijfsomvang

De mogelijkheden voor continuïteit van een bedrijf hangen onder meer af van de behaalde financiële resultaten, de verhouding vreemd en eigen vermogen, de ontwikkelingen in de sector waartoe het bedrijf behoort en de inkomsten van buiten het bedrijf. Gegevens over deze aspecten zijn niet beschikbaar voor de bedrijven in het studiegebied. Om toch een indicatie te geven van de toekomstperspectieven van de bedrijven, kan de bedrijfsomvang (in nge) als een soort graadmeter worden gebruikt. Immers, de continuïteitskansen van een bedrijf nemen toe bij een toenemende bedrijfsgrootte. Dat kan ook geïllustreerd worden aan de hand van het opvolgingspercentage. Uit onderzoek van Van den Hoek (1994) blijkt dat het opvolgingspercentage toeneemt bij een grotere bedrijfsomvang.

Welke omvang een bedrijf moet hebben om continuïteit op langere termijn te verzekeren, valt moeilijk te zeggen. Dat hangt zoals hiervoor is aangegeven af van verschillen-

de factoren. Met dit in het achterhoofd kan heel globaal het volgende beeld worden geschetst. Bij een bedrijfsomvang van meer dan 70 nge zullen de toekomstperspectieven vrij gunstig zijn. Een omvang van 70 nge komt voor een melkveebedrijf neer op circa 45 melkkoeien met bijbehorend jongvee, en voor een akkerbouwbedrijf op circa 45 ha met een bouwplan dat gebruikelijk is voor het studiegebied. Bij een omvang tussen 40 en 70 nge zijn de vooruitzichten iets minder gunstig, maar zal veel afhangen van de eerdergenoemde factoren. Voor bedrijven met een omvang van minder dan 40 nge zijn de toekomstperspectieven minder gunstig en spelen de hiervoor vermelde factoren een nog grotere rol, bijvoorbeeld in hoeverre er sprake is van (neven)inkomsten buiten het bedrijf. Bedrijven met een omvang van minder dan 20 nge zijn over het algemeen bedrijven waar het grootste deel van het inkomen van buiten de landbouw komt (bijvoorbeeld deeltijdbedrijf, AOW).

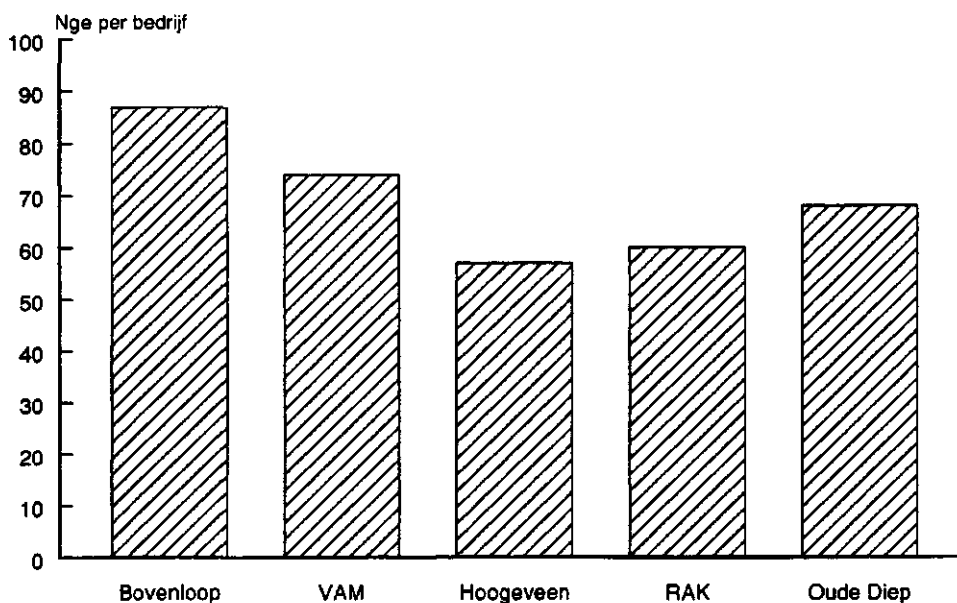
Tabel 2.5 Procentuele verdeling van de bedrijven in Oude Diep in 1995 naar deelgebied en bedrijfsomvang in nge

Nge	Bovenloop	VAM	Hoogeveen	RAK	Totaal
Tot 20	11	20	32	20	21
20 - 40	8	12	13	17	13
40 - 70	20	16	27	30	25
70 en meer	61	52	28	33	41
Totaal	100	100	100	100	100

Bron: CBS-Landbouwteiling, bewerking LEI-DLO.

In Oude Diep heeft 21% van de bedrijven een omvang van minder dan 20 nge, 13% een omvang tussen 20 en 40 nge, 25% een omvang tussen 40 en 70 nge en 41% een omvang van meer dan 70 nge (tabel 2.5). Het grootste deel van de bedrijven met een omvang van minder dan 20 nge zijn overige graasdierbedrijven.

In de deelgebieden Bovenloop en VAM liggen veel meer grotere bedrijven dan in beide andere deelgebieden. In het deelgebied Hoogeveen zijn er vrij veel bedrijven met een omvang van minder dan 20 nge. Dat zijn vrijwel allemaal overige graasdierbedrijven.

Figuur 2.1 Gemiddelde bedrijfsomvang in nge in Oude Diep en de deelgebieden in 1995
Bron: CBS-Landbouwteiling, bewerking LEI-DLO.

In figuur 2.1 is de gemiddelde bedrijfsomvang (in nge) voor Oude Diep en de deelgebieden uitgezet. Duidelijk het grootst is de gemiddelde bedrijfsomvang in het deelgebied Bovenloop (87 nge). In Hoogeveen en RAK ligt de gemiddelde omvang rond 60 nge. Het deelgebied VAM neemt een tussenpositie in (74 nge).

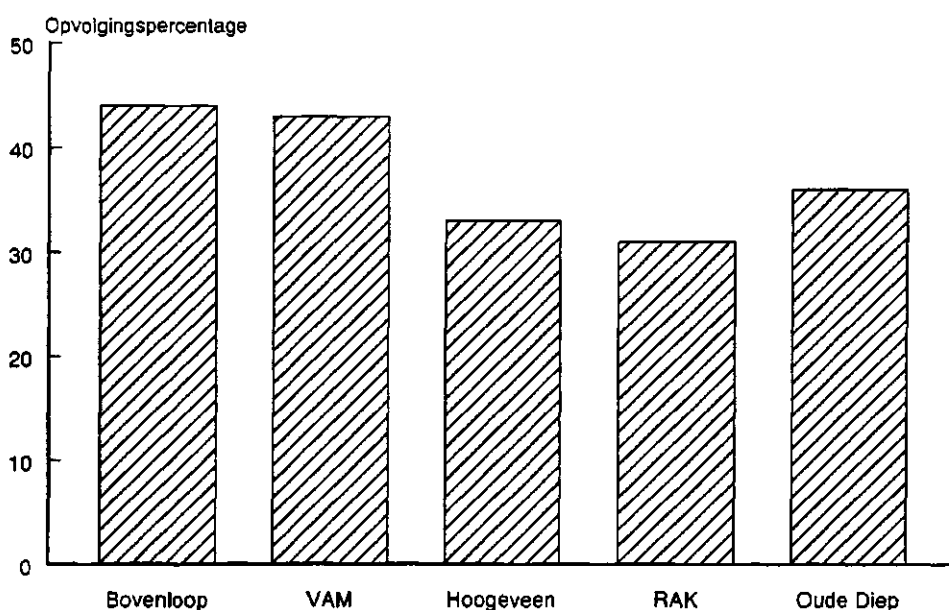
Met het kengetal "nge per aje" kan een indruk worden gegeven hoe ruim of hoe krap bedrijven in een bepaald gebied in hun arbeid zitten. Een arbeidsjaareenheid komt overeen met de arbeid van een persoon gedurende een jaar. Het gemiddeld aantal nge per aje bedraagt voor alle bedrijven in Oude Diep 39, evenveel als in Drenthe en in heel Nederland. In de deelgebieden Bovenloop en VAM ligt het aantal nge per aje hoger (respectievelijk 48 en 53), en in de deelgebieden Hoogeveen en RAK lager (respectievelijk 29 en 36). Op de melkveebedrijven in Bovenloop en VAM bedraagt het aantal nge per aje ongeveer 55; in de twee andere deelgebieden is dat circa 40. In Drenthe en Nederland ligt het aantal nge per aje op 47.

2.8 Leeftijd en opvolging

De vraag in de Landbouwtelling over de aanwezigheid van een opvolger wordt alleen gesteld aan bedrijfshoofden van 50 jaar of ouder. Het opvolgingspercentage geeft aan op hoeveel bedrijven met een (oudste) bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder, er een (schoon)zoon of (schoon)dochter is van minimaal 16 jaar die naar verwachting te zijner tijd het bedrijf over gaat nemen. Het opvolgingspercentage geeft een goede indicatie van het aantal bedrijven dat zal worden gecontinueerd. De meest recente gegevens over de opvolgingssituatie dateren van 1993.

In Oude Diep heeft 55% van bedrijven een bedrijfshoofd van boven de 50 jaar. Alleen in het deelgebied Hoogeveen ligt het percentage iets hoger. Het opvolgingspercentage bedraagt in Oude Diep 36%. De animo voor opvolging is het grootst op de melkveebedrijven: ruim de helft van de melkveebedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder heeft een opvolger. Voor de akkerbouwbedrijven geldt dat slechts voor iets meer dan een vijfde, en voor de andere bedrijven (intensieve-veehouderij-, overige graasdier- en overige bedrijven) is het zelfs maar 10%.

Het opvolgingspercentage ligt het laagst in de deelgebieden Hoogeveen en RAK (33% en 31%), en het hoogst in Bovenloop en VAM (44% en 43%, zie figuur 2.2).

Figuur 2.2 Opvolgingspercentage in Oude Diep en de deelgebieden in 1993
Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

Een globale indicatie van de hoeveelheid grond die op termijn vrij zou kunnen komen, is de hoeveelheid grond die nu in gebruik is bij de bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 50 jaar zonder opvolger. Voor de blijvende bedrijven biedt dat mogelijkheden tot vergroting van de bedrijfsoppervlakte en verdere bedrijfsontwikkeling. In 1993 hadden de bedrijven in het studiegebied met een bedrijfshoofd boven de 50 jaar zonder opvolger bijna 2.000 ha cultuurgrond in gebruik, wat neerkomt op 30% de totale oppervlakte cultuurgrond. De percentages voor de afzonderlijke deelgebieden zijn hier vrijwel aan gelijk.

2.9 Verkaveling

Voor de grondgebonden sectoren zijn de externe productie-omstandigheden - zoals de verkavelingssituatie - van groot belang voor de bedrijfsvoering. Voor de melkveebedrijven is met name het percentage van de grond dat tot de huiskavel behoort van belang. De huiskavel moet voldoende groot zijn om het melkvee daar in het weideseizoen op te laten verblijven. De transportkosten en arbeidsbehoefte op akkerbouwbedrijven zijn onder andere afhankelijk van het aantal en de grootte van de kavels.

In de landinrichtingspraktijk wordt gewerkt met het begrip "basisinrichting": "een referentiebeeld van een goede toestand van de verkaveling, de ontsluiting en de waterbeheersing voor een duurzame, veilige en concurrerende land- en tuinbouw en een flexibel grondgebruik" (CLC, 1994). Het begrip basisinrichting is uitgewerkt in inrichtingswensen per productierichting op het gebied van de verkaveling, de ontsluiting en de waterbeheersing. In de basisinrichting zijn voor de melkveehouderij onder andere de volgende inrichtingswensen voor de verkaveling opgenomen: zoveel mogelijk rechthoekige kavelvorm die indeling in percelen van voldoende vorm en grootte mogelijk maakt, percelen van 4 ha, een huiskavel van 60% van de bedrijfsoppervlakte en een kaveldiepte van maximaal 1.000 m. Voor de akkerbouw zijn dat: zoveel mogelijk rechthoekige kavelvorm die indeling in percelen van voldoende vorm en grootte mogelijk maakt, kavelgrootte van 15 ha in typische akkerbouwgebieden, percelen van circa 7 ha in typische akkerbouwgebieden, en één huiskavel en concentratie van eventuele veldkavels.

In Oude Diep heeft slechts 37% van de melkveebedrijven meer dan 60% van de grond aan huis liggen. In de deelgebieden Bovenloop en RAK ligt het aandeel op een derde, in Hoogeveen bedraagt het ruim 40% en in het deelgebied VAM ruim 60%.

De bedrijfsoppervlakte van de akkerbouwbedrijven in Oude Diep is gemiddeld verdeeld over 8,9 kavels met een gemiddelde oppervlakte van 6,1 ha. Het merendeel van de akkerbouwbedrijven ligt in het deelgebied Bovenloop. Hier beschikken de akkerbouwbedrijven gemiddeld over 10,1 kavels met een gemiddeld kaveloppervlakte van 6,6 ha.

2.10 Mestproductie

Inleiding

Eind 1995 is de Integrale notitie mest- en ammoniakbeleid (LNV en VROM, 1995) uitgebracht, met daarin de beleidslijnen voor de komende 10 à 15 jaar. Kern van het voorgestelde beleid vormt het door de overheid en landbouwbedrijfsleven ontwikkelde systeem van de mineralenboekhouding. Bij invoering van het mineralenaangiftesysteem in 1998 vervalt de huidige mestboekhouding. In plaats van de nu geldende gebruiksnormen, die bepalen hoeveel dierlijke mest er per jaar op het land mag worden gebracht, komen de verliesnormen. Bij gebruik van dierlijke mest is een zeker verlies onvermijdelijk. Bij overschrijding van die hoeveelheid, de zogeheten verliesnorm, volgt een heffing. Bedrijven boven een veebezetting van 2,0 grootvee-eenheden (gve) per ha zijn met ingang van 1998 verplicht aan de mineralenaangifte mee te doen. Bedrijven beneden deze grens hoeven geen mineralenaangifte te doen. In 2000 wordt bekeken wanneer deze bedrijven wel mee moeten doen. Er geldt overigens wel een maximum aanvoernorm. Als op het bedrijf zelf geen mest wordt geproduceerd, mag uiteindelijk niet meer dan 80 kg fosfaat

per ha met dierlijke en overige organische mest worden aangevoerd. In 1995 gold voor grasland nog een gebruiksnorm van 150 kg fosfaat per hectare en voor bouwland een van 110 kg fosfaat per hectare.

Het accent van het ammoniakbeleid ligt op emissiereductie. Een van de voorstellen is dat bedrijven met een veebezetting boven de 2,0 gve per hectare verplicht zijn een emissiearme stal te bouwen.

Eerst zal ingegaan worden op de huidige mestproductie in het gebied, en vervolgens op de veebezetting, die een belangrijke rol speelt in het voorgestelde mest- en ammoniakbeleid.

Mestproductie

De mestproductie is uitgedrukt in de hoeveelheid fosfaat, waarbij is uitgegaan van de door de overheid vastgestelde fosfaatproductienormen per diersoort (forfaitaire normen). De totale mestproductie - op basis van alle geregistreerde bedrijven - bedroeg in 1995 in Oude Diep 540 ton. Per hectare cultuurgrond komt dit neer op 87 kg fosfaat. In de deelgebieden Bovenloop en VAM bedraagt de mestproductie ongeveer 65 kg fosfaat per ha, en in de andere twee deelgebieden is dat circa 110 kg.

De maximale aanwendingsnorm voor grasland lag in 1995 op 150 kg fosfaat per hectare, en voor maïs- en bouwland op 110 kg. Op basis van deze normen is er in het studiegebied ruimte voor een fosfaatproductie van bijna 820 ton, wat dus ongeveer 1,5 zoveel is als de totale fosfaatproductie in het gebied (op basis van forfaitaire normen). Een gering deel (16%) van de bedrijven in Oude Diep heeft een mestoverschot, waarvoor elders in het gebied voldoende afzetruimte is.

Veebezetting

In de inleiding van deze paragraaf is aangegeven dat bij een veebezetting van 2,0 gve per hectare de gevolgen van het mest- en ammoniakbeleid beperkt kunnen blijven. Een mogelijkheid om de veebezetting te verlagen, is het afstoten van jongvee en vleesvee. Het kengetal melkkoeien per ha geeft dan ook een indicatie voor de mogelijkheden tot extensivering.

Het aantal gve per ha ligt in Oude Diep op 2,4 en het aantal melkkoeien per ha bedraagt 1,3 (tabel 2.6). De veebezetting ligt met het oog op de milieudoelstellingen op een niet ongunstig niveau. Tussen de deelgebieden zijn de verschillen in veebezetting klein.

Tabel 2.6 Aantal grootvee-eenheden (gve) en aantal melkkoeien per ha grasland en voedergewassen in Oude Diep in 1995 naar deelgebied

Veebezetting	Bovenloop	VAM	Hoogeveen	RAK	Totaal
Gve per ha	2,4	2,6	2,3	2,3	2,4
Melkkoeien per ha	1,5	1,3	1,2	1,3	1,3

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

2.11 Melkveehouderijbedrijven

In de vorige paragrafen is aan de hand van verschillende thema's onder meer aandacht besteed aan de melkveehouderijbedrijven. In tabel 2.7 zijn die gegevens samengebracht en aangevuld met enkele andere gegevens.

Er is een duidelijk verschil tussen de structuur van de melkveebedrijven in de deelgebieden Bovenloop en VAM enerzijds en die van de melkveebedrijven in de deelgebieden Hoogeveen en RAK anderzijds: de melkveebedrijven in Bovenloop en VAM zijn nogal wat groter (in oppervlakte en aantal melkkoeien), en voorts beschikken in Bovenloop en VAM meer bedrijven over een ligboxenstal. De veebezetting (gve per ha) in Bovenloop

en VAM is iets hoger dan in de twee andere gebieden. Voor alle gebieden geldt dat de jongveebezetting vrij hoog is, wat ruimte biedt om het aantal gve per ha te verlagen. Een duidelijk zwak punt van de melkveehouderij in het gebied is de zeer matige verkaveling: slechts 37% van de melkveebedrijven heeft meer dan 60% van de bedrijfsoppervlakte bij huis liggen. Het deelgebied VAM steekt hier gunstig tegen af, maar in dit kleine gebied ligt echter ook maar een klein aantal melkveebedrijven. Het opvolgingspercentage op de melkveehouderijbedrijven is het laagst in het deelgebied RAK, wat gezien de minder gunstige structuur van de melkveehouderij in dit gebied niet vreemd is.

Tabel 2.7 Overzicht kengetallen van de melkveehouderijbedrijven in Oude Diep naar deelgebied, 1995 tenzij anders vermeld

Kengetal	Bovenloop	VAM	Hoogeveen	RAK	Totaal
Nge/bedrijf	97	101	76	77	83
Melkkoeien/bedrijf	59	67	48	45	51
Jongvee/100 melkkoe	91	103	89	106	98
Ha per bedrijf	35	34	28	29	30
Gve per ha	2,5	2,7	2,4	2,4	2,5
Melkkoeien per ha	1,8	1,8	1,6	1,5	1,6
% met ligboxenstal a)	79	75	66	40	59
% >= 60% huiskavel a)	31	63	44	33	37
Opvolgingspercentage a)	61	b)	62	42	53

a) 1993; b) Te weinig bedrijven.

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

2.12 Akkerbouwbedrijven

In tabel 2.8 is een aantal kengetallen van de akkerbouw in Oude Diep samengebracht. In het hele Oude Diep zijn 28 bedrijven getypeerd als akkerbouwbedrijf. Bijna 60% daarvan ligt in het deelgebied Bovenloop. Omdat in de andere deelgebieden maar weinig akkerbouwbedrijven liggen, zijn die niet opgenomen in tabel 2.8.

Het bouwplan van de akkerbouwbedrijven in Bovenloop bestaat voor 60% uit aardappelen, voor 20% uit granen, voor 16% uit suikerbieten en voor 4% uit overige gewassen. De fabrieksaardappelen nemen 60% in van het areaal aardappelen, de pootaardappelen 27% en de consumptieaardappelen 13%. De akkerbouwbedrijven in Bovenloop hebben gemiddeld een redelijke omvang. Het opvolgingspercentage is echter laag.

Tabel 2.8 Overzicht kengetallen van de akkerbouwbedrijven in Oude Diep naar deelgebied, 1995 tenzij anders vermeld

Kengetal	Bovenloop	Totaal
Nge per bedrijf	101	77
Hectare per bedrijf	67	53
Nge per ha a)	1,5	1,5
Percentage bedrijven:		
- tot 50 ha	37	50
- 50 ha en meer	63	50
Kavels per bedrijf b)	10,1	8,9
Ha per kavel b)	6,6	6,1
Opvolgingspercentage b)	30	22

a) Nge akkerbouw per ha akkerbouw; b) 1993.

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

3. SLOTBESCHOUWING

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de sterke en zwakke punten van de landbouw in Oude Diep aangegeven. Daarvoor is een vergelijking gemaakt met de landbouw in Drenthe en in heel Nederland. Verder is ook de positie van de landbouw in de deelgebieden van Oude Diep beoordeeld. De gegevens die gebruikt zijn voor de beoordeling zijn opgenomen in hoofdstuk 2 en bijlage 2.

Als eerste wordt ingegaan op de landbouw in zijn totaliteit, en vervolgens op de positie van de melkvee- en van de akkerbouwbedrijven. De gehele landbouw is op de volgende aspecten beoordeeld: bedrijfsomvang, intensiteit, mestproductie, verkaveling, continuïteit en grondaanbod. Het aspect "bedrijfsomvang" bestaat uit het gemiddeld aantal nge per bedrijf en het percentage bedrijven met een omvang van meer dan 70 nge. "Intensiteit" is het aantal nge per ha cultuurgrond. "Mestproductie" is beoordeeld aan de hand van het aantal kg fosfaat per ha cultuurgrond, en het deel van de mestproducerende bedrijven met een mestoverschot. "Verkaveling" is opgebouwd uit het gemiddeld aantal kavels per bedrijf en de gemiddelde kaveloppervlakte. "Continuïteit" is het aandeel van de bedrijven met een bedrijfshoofd jonger dan 50 jaar of ouder dan 50 jaar met een opvolger op het totaal aantal bedrijven. "Grondaanbod" tot slot is het deel van het areaal cultuurgrond dat in gebruik is bij bedrijven met een bedrijfshoofd zonder opvolger. Voor de beoordeling van de positie van de melkveehouderijbedrijven zijn als extra aspecten opgenomen veebezetting en extensivering. "Veebezetting" is het aantal gve per ha grasland en voedergewassen. Met "extensivering" is de ruimte bedoeld die er is om de veebezetting te verlagen. Die ruimte is beoordeeld aan de hand van de jongveebezetting (jongvee per melkkoe) en het aantal melkkoeien per ha grasland en voedergewassen. Voor de "verkaveling" van de melkveehouderijbedrijven is gekeken naar het percentage bedrijven met een huiskavel van meer dan 60% van de bedrijfsoppervlakte. Extra aspect voor de beoordeling van de akkerbouwbedrijven is de samenstelling van het bouwplan ("bouwplan"). De "intensiteit" op de akkerbouwbedrijven is het aantal nge akkerbouw per ha akkerbouw.

Voor de beoordeling van de aspecten zijn de volgende symbolen gebruikt: "+"=sterk; "0"=neutraal; "-"=zwak. Een gebied scoort hoger op een aspect naarmate het kengetal groter is dan in het vergelijkingsgebied, met uitzondering van de mestproductie en het aantal kavels per bedrijf. Deze twee onderdelen worden hoger gewaardeerd naarmate ze lager zijn.

3.2 Alle bedrijven

In tabel 3.1 is de positie van de gehele landbouw in Oude Diep afgezet tegen die in Drenthe en tegen die in heel Nederland.

Tabel 3.1 *Beoordeling landbouw in Oude Diep ten opzichte van Drenthe en Nederland op verschillende aspecten, alle bedrijven*

Aspect	Oude Diep - Drenthe	Oude Diep - Nederland
Bedrijfsomvang	+	0
Intensiteit	+	-
Mestproductie	-	+
Verkaveling	+	0/-
Continuïteit	+	0
Grondaanbod	0/+	+

Verschillen in beoordeling van de landbouwkundige situatie op alle bedrijven in de onderscheiden gebieden, komen mede voort uit verschillen in de verdeling naar bedrijfstypen. Zo komen in Oude Diep relatief meer melkveebedrijven voor dan in Drenthe en in Nederland, en er zijn in Oude Diep relatief minder tuinbouwbedrijven dan in Nederland. Voor de twee belangrijkste bedrijfstypen in Oude Diep - de melkvee- en akkerbouwbedrijven - is daarom in respectievelijk paragraaf 3.3 en 3.4 een afzonderlijke beoordeling opgenomen.

De landbouw in Oude Diep wordt met uitzondering van het aspect "mestproductie" gunstiger beoordeeld dan de landbouw in Drenthe. Ondanks de grotere continuïteitsvooruitzichten in Oude Diep dan in Drenthe, is het te verwachten toekomstig grondaanbod iets groter. In vergelijking met Nederland scoort de landbouw in Oude Diep gunstig op de aspecten mestproductie (mestdruk is lager) en te verwachten grondaanbod. De intensiteit van het grondgebruik is in Oude Diep lager dan in Nederland: tuinbouw komt in Oude Diep immers vrijwel niet voor, en het aandeel van de intensieve-veehouderij is beperkt.

Binnen Oude Diep komen de deelgebieden Bovenloop en VAM als sterkste landbouwgebieden naar voren: op de aspecten bedrijfsomvang, mestproductie en continuïteit worden deze gebieden gunstiger beoordeeld dan de twee andere deelgebieden (tabel 3.2). De lagere mestdruk en de lagere intensiteit van het grondgebruik in Bovenloop en VAM hangen samen met de aanwezige agrarische sectoren: minder (melk)veehouderij en meer akkerbouw dan in de twee andere gebieden.

Tabel 3.2 Beoordeling landbouw in de deelgebieden van Oude Diep op verschillende aspecten

Aspect	Bovenloop	VAM	Hoogeveen	RAK
Bedrijfsomvang	+	+	-	-
Intensiteit	-	-	+	0
Mestproductie	+	+	-	-
Verkaveling	0	0/-	+	0/-
Continuïteit	+	+	-	-
Grondaanbod	0	0/+	0	0

3.3 Melkveehouderijbedrijven

In tabel 3.3 is de beoordeling van de melkveebedrijven in Oude Diep opgenomen. De positie van de melkveebedrijven in Oude Diep wijkt weinig af van die in Drenthe. In vergelijking met de melkveebedrijven in Nederland is de veebezetting op de melkveebedrijven in Oude Diep iets lager (en dus gunstiger), is er iets meer ruimte voor extensivering, en is de verkaveling slechter. Op de overige aspecten zijn er weinig verschillen.

Tabel 3.3 Beoordeling melkveehouderijbedrijven in Oude Diep ten opzichte van Drenthe en Nederland op verschillende aspecten

Aspect	Oude Diep - Drenthe	Oude Diep - Nederland
Bedrijfsomvang	0/-	0
Veebezetting	0/-	0/+
Extensivering	0	0/+
Verkaveling	0	-
Continuïteit	0	0

De positie van de melkveebedrijven wordt het gunstigst beoordeeld in het deelgebied VAM, en in iets mindere mate in het deelgebied Bovenloop (tabel 3.4). Overigens lig-

Tabel 3.4 *Beoordeling melkveehouderijbedrijven in de deelgebieden van Oude Diep op verschillende aspecten*

Aspect	Bovenloop	VAM	Hoogeveen	RAK
Bedrijfsomvang	+	+	-	-
Veebezetting	0	0/-	0	0
Extensivering	0/-	0/+	0	+
Verkaveling	-	+	0/+	-
Continuïteit	+	+	+	-

gen in het deelgebied VAM slechts een beperkt aantal bedrijven. De positie van de melkveebedrijven in het deelgebied RAK wordt als zwakste beoordeeld.

3.4 Akkerbouwbedrijven

De akkerbouwbedrijven in Oude Diep worden op de aspecten bedrijfsomvang en bouwplan (groter aandeel van poot- en consumptieaardappelen) beter beoordeeld dan de akkerbouwbedrijven in Drenthe. De verkaveling van de akkerbouwbedrijven in Oude Diep is minder goed dan van de akkerbouwbedrijven in Drenthe (tabel 3.5). In vergelijking met Nederland scoren de akkerbouwbedrijven in Oude Diep alleen op het aspect bedrijfsomvang beter. Omdat de meeste akkerbouwbedrijven in Oude Diep in het deelgebied Bovenloop liggen, is een vergelijking tussen de deelgebieden in Oude Diep niet zinvol.

Tabel 3.5 *Beoordeling akkerbouwbedrijven in Oude Diep ten opzichte van Drenthe en Nederland op verschillende aspecten*

Aspect	Oude Diep - Drenthe	Oude Diep - Nederland
Bedrijfsomvang	+	+
Intensiteit	0	-
Bouwplan	+	0
Verkaveling	-	-
Continuïteit	0/-	-

BIJLAGEN

Bijlage 1 Nederlandse grootte-eenheid

Nederlandse grootte-eenheid (nge)

De productieomvang van de bedrijven en van de verschillende productierichtingen is uitgedrukt in de Nederlandse grootte-eenheid (nge). De nge is evenals de sbe (standaardbedrijfseenheid) een maatstaf voor de economische omvang van agrarische bedrijven. De nge is gebaseerd op de brutostandaardsaldi per diersoort en per hectare gewas. De brutostandaardsaldi (bss) worden berekend door de opbrengsten met bepaalde bijbehorende specifieke kosten te verminderen. De bss wordt zeer regelmatig herzien en is uitgedrukt in ecu (lopende prijzen). Om praktische redenen wordt de bedrijfsomvang niet in bss uitgedrukt, maar in nge. Met de nge kunnen de verschillende onderdelen (dieren, gewassen) van een bedrijf onder één noemer worden gebracht. Dit biedt de mogelijkheid om de omvang van verschillende typen bedrijven te vergelijken. De nge mag dus niet worden gezien als een maatstaf voor de fysieke omvang (zoals het aantal dieren). Voorts wordt er op gewezen dat de nge een gestandaardiseerde maatstaf is. Dit houdt in dat het aantal nge aangeeft hoe groot een bedrijf zou kunnen zijn, uitgaande van het saldo dat onder normale omstandigheden verwacht zou mogen worden. Het werkelijke saldo kan in een bepaald gebied of in een bepaald jaar of op een bepaald bedrijf afwijken van het berekende (standaard) saldo. Behalve voor de weergave van de omvang van de bedrijven en de verschillende productietakken, is de nge gebruikt om de bedrijven in te delen naar bedrijfstypen.

In tabel B1.1 zijn voor een aantal gewassen en diersoorten de nge-normen die voor 1995 zijn gebruikt, opgenomen. Deze zijn gebaseerd op de bss van 1992. In 1992 is 1 nge gelijkgesteld aan 1.320 ecu. Uitgaande van een wisselkoers in 1992 van 1 ecu = f 2,23 komt 1 nge overeen met f 2.944,-.

Tabel B1.1 Nge per dier respectievelijk ha in 1995 (op basis van de bss van 1992)

Dieren/gewassen	1995
Melkkoeien	1,33
Jongvee < 1 jaar	0,23
Jongvee 1-2 jaar	0,34
Wintertarwe	0,89
Pootaardappelen, zand/veen	2,61
Consumptieaardappelen, zand/veen	1,58
Fabriksaardappelen	1,27
Suikerbieten	1,95

Bedrijfstypering

Met behulp van de nge kunnen agrarische bedrijven worden getypeerd. Een bedrijf behoort tot een bepaald bedrijfstype als twee derde of meer van de totale nge-waarde afkomstig is van het aangegeven bedrijfsonderdeel, bijvoorbeeld: een bedrijf wordt getypeerd als melkveehouderij-bedrijf wanneer tenminste twee derde van het totaal aantal nge uit de melkveehouderij komt. In dit onderzoek zijn vijf typen onderscheiden: melkveehouderij-, akkerbouw-, intensieve-veehouderij-, overige graasdier- en overige bedrijven.

Bijlage 2 Kengetallen deelgebieden

Tabel B2.1 Overzicht kengetallen van de landbouw naar deelgebied, 1995 tenzij anders vermeld

Kengetal	Bovenloop	VAM	Hoogeveen	RAK	Oude Diep
Algemeen:					
- aantal bedrijven	61	25	63	83	232
- ha cultuurgrond	2.287	780	1.192	1.925	6.184
- aantal nge	5.282	1.862	3.595	5.017	15.756
- aantal aje	109	35	126	138	407
- nge per aje	48	53	29	36	39
Aantal bedrijven naar type:					
- melkveehouderij	29	9	31	53	122
- akkerbouw	16	6	2	4	28
- intensieve-veehouderij	4	2	5	6	17
- overige graasdier	5	3	19	17	44
- overige	7	5	6	3	21
Grondgebruik in ha:					
- grasland	817	275	917	1.458	3.468
- voedergewassen	292	157	200	331	980
- bouwland	1.164	330	73	136	1.703
- tuinland	13	18	2	0	33
Bouwplan in ha:					
- granen	217	41	17	29	305
- poot-/consumptieaardappelen	263	64	19	29	374
- fabrieksaardappelen	439	133	28	59	660
- suikerbieten	203	74	9	19	304
Nge per bedrijf:					
- melkveehouderij	97	101	76	77	83
- akkerbouw	101	61	a)	a)	77
- intensieve-veehouderij	a)	a)	54	63	62
- overige graasdier	28	a)	15	20	19
- overige	57	85	108	a)	75
Leeftijd/opvolging, alle bedrijven:					
- % >= 50 jaar b)	55	56	58	54	55
- % met opvolger b)	44	43	33	31	36
Verkaveling, alle bedrijven					
- kavels per bedrijf b)	5,7	5,8	3,4	4,6	4,7
- ha per kavel b)	6,8	6,0	5,6	5,1	5,8
Mestproductie, alle bedrijven:					
- kg fosfaat per ha	64	65	106	113	87
- % met overschot	16	10	20	15	16
Veebezetting, alle bedrijven:					
- gve/ha gras+voedergewas	2,4	2,6	2,3	2,3	2,4
- melkkoe/ha gras+voeder	1,5	1,3	1,2	1,3	1,3

a) Minder dan vijf bedrijven; b) 1993.

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

Tabel B2.2 Overzicht kengetallen van de landbouw naar gebied, 1995 tenzij anders vermeld

Kengetal	Oude Diep	Drenthe	Nederland
Bedrijven naar type in %:			
- melkveehouderij	53	33	29
- akkerbouw	12	25	13
- intensieve-veehouderij	7	5	10
- overige graasdier	19	23	18
- overige	9	14	30
Bouwplan in %:			
- granen	18	22	34
- poot-/consumptieaardappelen	22	7	20
- fabrieksaardappelen	39	44	11
- suikerbieten	18	22	20
- overig	3	5	15
Nge per bedrijf:			
- melkveehouderij	83	86	83
- akkerbouw	77	59	54
- intensieve-veehouderij	62	68	69
- overige graasdier	19	17	18
- overige	75	107	96
- alle	68	65	70
Alle bedrijven:			
- % bedrijven >= 70 nge	41	37	38
Leeftijd/opvolging, alle bedrijven:			
- % >= 50 jaar a)	55	60	57
- % met opvolger a)	36	31	37
Toekomstig grondaanbod:			
- % grond bedrijven zonder opvolger	30	28	26
Verkaveling, alle bedrijven			
- kavels per bedrijf a)	4,7	5,4	3,4
- ha per kavel a)	5,8	5,1	5,0
Mestproductie, alle bedrijven:			
- kg fosfaat per ha	87	63	119
- % met overschot	16	14	36
Veebezetting, alle bedrijven:			
- gve/ha gras+voedergewas	2,4	2,1	2,4
- melkkoe/ha gras+voeder	1,3	1,2	1,3
Intensiteit grondgebruik:			
- nge per ha	2,5	2,3	4,0

a) 1993.

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

Tabel B2.3 Overzicht kengetallen van de melkveehouderijbedrijven naar gebied, 1995 tenzij anders vermeld

Kengetal	Oude Diep	Drenthe	Nederland
Nge/bedrijf	83	86	83
Melkkoeien/bedrijf	51	51	50
Jongvee/100 melkkoe	98	97	88
Ha per bedrijf	30	34	28
Gve per ha	2,5	2,3	2,7
Melkkoeien per ha	1,6	1,5	1,8
% met ligboxenstal a)	59	62	65
% >= 60% huiskavel a)	37	35	48
% >= 50 jaar a)	60	59	59
Opvolgingspercentage a)	53	51	56

a) 1993.

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

Tabel B2.4 Overzicht kengetallen van de akkerbouwbedrijven naar gebied, 1995 tenzij anders vermeld

Kengetal	Oude Diep	Drenthe	Nederland
Nge per bedrijf	77	59	54
Hectare per bedrijf	53	43	34
Nge per ha b)	1,5	1,4	1,7
Percentage bedrijven:			
- tot 25 ha	29	40	51
- 25 - 50 ha	21	28	27
- 50 ha en meer	50	32	22
Kavels per bedrijf a)	8,9	7,3	4,6
Ha per kavel a)	6,1	5,8	7,4
% >= 50 jaar a)	58	59	60
Opvolgingspercentage a)	22	28	34

a) 1993; b) Nge akkerbouw per ha akkerbouw.

Bron: CBS-Landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

